

Катерина Богданівна КОЗАК

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та логістики,
Одеська національна академія харчових технологій
ORCID ID: 0000-0002-8099-6607
E-mail: kozakkate.coach@gmail.com

ВИЗНАЧЕННЯ ХАРАКТЕРУ ВПЛИВУ ІНСТИТУТІВ НА ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

Козак, К. Б. Визначення характеру впливу інститутів на досягнення цілей сталого економічного розвитку агропромислового комплексу / Катерина Богданівна Козак // Український журнал прикладної економіки. – 2020. – Том 5. – № 4. – С. 177 – 183. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Вступ. Сучасний стан зовнішнього середовища, який детермінується викликами сталого економічного розвитку, став об'єктивною основою твердження: забезпечення успішного функціонування підприємств (підвищення рівня конкурентоспроможності та зміцнення їх потенціалу) агропромислової сфери не є можливим без урахування зовнішніх чинників та оперативної реакції на їх зміни, формування адаптивних механізмів управління, здатних забезпечити перехід підприємств агропромислового виробництва на траєкторію сталого економічного розвитку. Зміни у філософії господарювання потребують відповідних змін у системі інститутів. Інституційна логіка розвитку передбачає наявність безперервного інституційного формування у системах, де мають місце інновації. Інновації як елемент сутнісної характеристики сталого економічного розвитку зумовлюють, нормативно включають необхідність змін в інституційній системі.

Метою статті є визначення на основі інструментів моделювання характеру впливу інститутів на досягнення цілей сталого економічного розвитку агропромислового комплексу.

Результати. Визначено елементи інституційної основи реалізації парадигми сталого економічного розвитку в агропромисловому секторі України, з виділенням блоків та груп інститутів. Ґрунтуючись на використанні інструментів когнітивного та сценарного моделювання, визначено пріоритетність інституційних блоків загальної матриці інститутів забезпечення досягнення основних цілей сталого економічного розвитку в агропромисловому комплексі. Встановлено, що найбільший позитивний вплив всі розглянуті та проаналізовані інститути мають на таку ціль сталого економічного розвитку агропромислового виробництва, як міцне здоров'я і благополуччя. Найнижчі показники стосуються досягнення високих параметрів відповідального споживання та виробництва, що обумовлює необхідність внесення коректив в інституційну матрицю в розрізі пріоритетних інституцій, спрямованих на досягнення саме цієї цілі.

Ключові слова: інститути, сталий розвиток, цілі сталого розвитку, моделювання, розвиток агропромислового комплексу.

DETERMINATION OF THE INFLUENCE NATURE OF INSTITUTIONS ON ACHIEVEMENT OF GOALS FOR SUSTAINABLE ECONOMIC DEVELOPMENT IN AGRICULTURAL COMPLEX

Abstract

Introduction. *The current state of the external environment, which is determined by the challenges of sustainable economic development, has become an objective basis for the statement: ensuring the successful operation of enterprises (increasing competitiveness and strengthening their potential) is not possible without external factors and rapid response to change, adaptive management mechanisms that can ensure the transition of agro-industrial enterprises to the trajectory of sustainable economic development. Changes in the philosophy of management require appropriate changes in the system of institutions. The institutional logic of development presupposes the existence of continuous institutional formation in systems where innovations take place. Innovations as an element of the essential characteristics of sustainable economic development determine, normatively include the need for changes in the institutional system.*

The purpose of the article is to determine on the basis of modeling tools the nature of the impact of institutions on achieving the goals of sustainable economic development of the agro-industrial complex.

Results. *The elements of the institutional basis for the implementation of the sustainable economic development paradigm in the agro-industrial sector of Ukraine are identified, with the allocation of blocks and groups of institutions. Based on the use of cognitive and scenario modeling tools, the priority of institutional blocks of the general matrix of institutions to ensure the achievement of the main goals of sustainable economic development in the agro-industrial complex is determined. It is established that the greatest positive impact of all considered and analyzed institutions have on the goal of sustainable economic development of agro-industrial production, as good health and well-being. The lowest indicators relate to the achievement of high parameters of responsible consumption and production, which necessitates adjustments to the institutional matrix in terms of priority institutions aimed at achieving this goal.*

Key words: *institutes, sustainable development, goals of sustainable development, modeling, development of agro-industrial complex.*

JEL classification: Q01; O11

Вступ

Розвиток агропромислового комплексу в Україні не можна назвати збалансованим: не імплементуються сучасні чинники конкурентоспроможності, спостерігається домінування економічної складової, соціальні та екологічні детермінанти відсуваються на другий план. Посилення процесів глобалізації та лібералізації торгівлі, інтеграція національної економічної системи до світового економічного простору потребує вдосконалення агропромислової політики, її адаптації до умов зміни вектору форматування соціально-економічного простору в результаті трансформації світогляду на основі екологічної й одночасно гуманістичної етики.

Сучасний стан зовнішнього середовища, який детермінується викликами сталого економічного розвитку, став об'єктивною основою твердження: забезпечення успішного функціонування підприємств (підвищення рівня конкурентоспроможності та зміцнення їх потенціалу) агропромислової сфери не є можливим без урахування зовнішніх чинників та оперативної реакції на їх зміни, формування адаптивних механізмів управління, здатних забезпечити перехід підприємств агропромислового виробництва на траєкторію сталого економічного розвитку. Зміни у філософії

господарювання потребують відповідних змін у системі інститутів. Інституційна логіка розвитку передбачає наявність безперервного інституційного формування у системах, де мають місце інновації. Інновації як елемент сутнісної характеристики сталого економічного розвитку зумовлюють, нормативно включають необхідність змін в інституційній системі.

Питання інституційного забезпечення сталого розвитку України розглядаються багатьма дослідниками, серед яких варто зазначити роботи О. Алімова, І. Бистрякова, О. Головінова, А. Даниленко, І. Зайця, О. Мартюшевої, Г. Марушевського, В. Трегобчука, М. Хвесика та інших. Варто зазначити, що природа інститутів є консервативною, їх властивістю виступає забезпечення зв'язку і спадковості між історичними станами соціуму. Як зазначає Т. Веблен, інститути – це результат процесів, що відбувалися в минулому, вони пристосовані до обставин минулого і, відповідно, не знаходяться у повній узгодженості з вимогами сучасності [0]. Процеси інституційної динаміки призводить до нарощення хаосу, підвищення рівня конфліктності. В процесах збереження економічної енергії для продуктивного використання під час трансформації економічного простору підвищується роль держави, яка має можливості самоінституціоналізації. Сутність останньої полягає в здатності надавати атрибут легітимності тим нормам і правилам, які найбільше відповідають інтересам самої держави. В умовах сучасних глобальних зрушень місією держави як суб'єкта економічних відносин виступає інституціоналізація сучасних умов життєдіяльності суспільства на принципах сталості, що відповідає цивілізаційній спрямованості історичного розвитку.

Мета дослідження

В контексті поставленого наукового завдання метою статті є визначення на основі інструментів моделювання характеру впливу інститутів на досягнення цілей сталого економічного розвитку агропромислового комплексу.

Виклад основного матеріалу дослідження

Механізм зовнішнього впливу на економічний розвиток агропромислового виробництва представлено у складній системній взаємодії й взаємозалежності таких елементів, як об'єкт, суб'єкт, цілі, інструменти.

Відносини між суб'єктом і об'єктом складаються у багаторівневу систему взаємного впливу. Суб'єкти зовнішнього впливу на стан та перспективи розвитку агропромислового виробництва представляють сукупність агентів зовнішнього середовища, діяльність яких відбувається поза межами підприємства. Залежно від характеру впливу (прямий і непрямий вплив) виділено рівень зовнішнього мікросередовища з суб'єктним наповненням у вигляді клієнтів, конкурентів, постачальників, посередників і контактних аудиторій, а також рівень системного впливу на бізнес-середовище з окресленням мезоекономічного (представлено суб'єктами місцевого самоврядування), макроекономічного (суб'єктивується системою органів державного управління), наднаціонального (уособлюється міжурядовими і неурядовими організаціями глобального рівня) підрівнів.

Визначення цілей реалізує принцип динамічності та є похідною від внутрішнього стану об'єкта, який варто оцінювати не відокремлено, а на основі порівняння з найкращими практиками глобального рівня. Ідентифікацію цілей прогресивного економічного розвитку галузі агропромислового виробництва здійснено на основі критеріїв складності та часового лагу. Так, виділено глобальні, основні, поточні цілі. Принцип системності у формуванні конкурентоспроможності галузі має потенціал формування конфлікту цілей – неспівпадіння індивідуальних інтересів мікроекономічного рівня з суспільними потребами макроекономічного рівня.

Таблиця 1. Елементи інституційної основи реалізації парадигми сталого економічного розвитку в агропромисловому секторі України

Блоки інститутів	Групи інститутів	Приклади інститутів
Блок легітимації та управління	Інститути права	Державна судова система України; Міністерство юстиції України
	Інститути влади	Верховна Рада України; Міністерство розвитку, економіки, торгівлі та сільського господарства; Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України; Міністерство соціальної політики; Міністерство розвитку громад та територій України; Міністерство освіти і науки України
Блок обмеження (дозволу)	Інститути обмеження	ДПС; Держпродспоживслужба
	Інститути дозволу	Держпродспоживслужба (як правопремниця Державної санітарно-епідеміологічної служби України)
Блок розвитку	Дорадчі інститути	Державна служба України з питань праці; Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України; Державне агентство лісових ресурсів України
	Міжнародні формальні інститути коригування та мотивації	Світова організація торгівлі; Генеральний Директорат Європейської Комісії «Сільське господарство та розвиток сільської місцевості»; Європейська комісія; Галузеві агропромислові асоціації ЄС; Європейська асоціація вільної торгівлі; Міжнародні фонди та агентства розвитку
Блок комунікації	Інститути громадянського суспільства	Громадські організації; Професійні та творчі спілки; Організації роботодавців; Благодійні і релігійні організації; Органи самоорганізації населення; Недержавні засоби масової інформації
Блок функціонування	Базові економічні інститути	Інститут підприємництва; Інститут контракту; Інститут власності

Розроблена нами методологія моделювання ролі інститутів у реалізації цілей сталого економічного розвитку в розрізі функціонування агропромислової сфери концентрує увагу виключно на групі цілей безпосереднього впливу.

Для ідентифікації зовнішніх і внутрішніх умов підвищення ефективності та забезпечення розширеного характеру відтворення в агропромисловому виробництві визначено вплив інститутів на досягнення цілей сталого економічного розвитку агропромислового комплексу з використанням когнітивного та сценарного моделювання, що передбачає встановлення позитивного (+1) чи негативного (-1) характеру впливу та розрахунок результатів внесення імпульсів в окремі вершини графу:

$$x_i(t_{n+1}) = x_i(t_n) + \sum_{v_j: e=e_{ij} \in E}^{k-1} f(x_i, x_j, e_{ij})P_j(t_n) + Q_i(t_{n+1}) \quad (1)$$

де $Q_i(t_{n+1})$ – імпульс у концепти знаковоорієнтованого графу у відповідні періоди часу при відомих початкових значеннях X_0 і початковому векторі збудження P_0 .

Результати сценарного моделювання представлені на рис. 1.

Отримані залежності демонструють глобальну тенденцію зрушень в пріоритетності інституційних блоків щодо забезпечення досягнення в агропромисловому комплексі України основних цілей, іманентних парадигмі сталого економічного розвитку. На першому місці опинився блок, що включає міжнародні формальні інститути коригування та мотивації, на другому – інститути влади, які визначають рамкові умови діяльності суб'єктів агропромислової сфери.

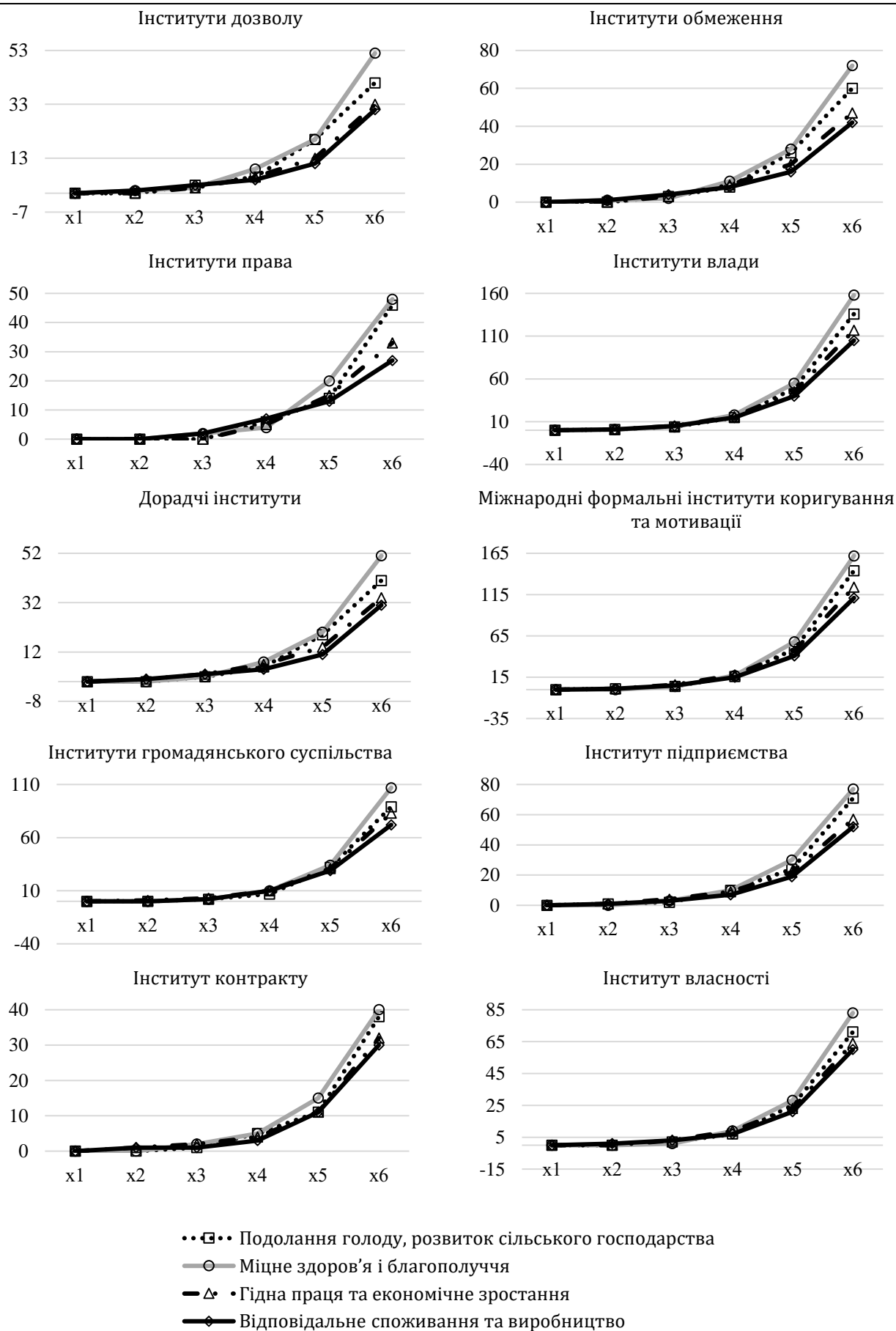

Рис. 1. Вплив інститутів на досягнення цілей сталого економічного розвитку агропромислового комплексу

Пристосування до критеріїв сталого економічного розвитку має носити характер загальної вимоги для всіх підприємств галузі з метою усунення нерівномірного поділу вигід і можливих економічних втрат, що відповідає принципам механізмів групової адаптації.

Включення України до глобалізаційних процесів значно вплинуло на рівень регуляторних повноважень української держави в процесах регулювання національного агропромислового комплексу. Економічна лібералізація характеризується принциповими змінами в системі регулювання світової економіки. Держава як інститут влади і управління наростаючими темпами втрачає можливість ефективно використати традиційні важелі макроекономічного регулювання. В умовах високої взаємозалежності національних економік владні структури змушені враховувати реакцію інших держав, інтереси яких можуть бути зачеплені, і вимоги впливових міждержавних об'єднань, організацій, недержавних суб'єктів міжнародних економічних відносин, які відповідними діями можуть звести нанівець очікуваний ефект від запроваджених заходів або унеможливити їх реалізацію, а також реалізують потенціал в сфері виконання дорадчих функцій.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Ґрунтуючись на використанні інструментів когнітивного та сценарного моделювання, визначено пріоритетність інституційних блоків загальної матриці інститутів забезпечення досягнення основних цілей сталого економічного розвитку в агропромисловому комплексі. Наочно показано відповідність тенденцій національної економіки глобальним зрушенням щодо переміщення центру ваги в системі регулювання в бік зменшення повноважень державного рівня з відповідним нарощуванням впливу міжнародних формальних інститутів коригування та мотивації. Найбільший позитивний вплив всі розглянуті та проаналізовані інститути мають на таку ціль сталого економічного розвитку агропромислового виробництва, як міцне здоров'я і благополуччя. Натомість найнижчі показники стосуються досягнення високих параметрів відповідального споживання та виробництва, що обумовлює необхідність внесення коректив у інституційну матрицю в розрізі пріоритетних інституцій, спрямованих на досягнення саме цієї цілі. Подібність тенденції динаміки зміни результуючих значень досягнення цілей в залежності від імпульсів в окремі інститути підтверджує високий ступінь кореляції між ними та необхідність впровадження дій і заходів комплексного характеру.

Список літератури

1. Васюткіна Н.В. Управління сталим розвитком підприємств: теоретико-методологічний аспект. К. : Ліра-К. 2014. 334 с.
2. Веблен Т. Теория праздного класса. М.: Прогресс, 1984. 202 с.
3. Головінов О.М. Держава як інститут забезпечення сталого розвитку національної економіки. *Економічний вісник Донбасу*. 2011. № 1(23). С. 211-217.
4. Заєць І. Про інституційне забезпечення сталого розвитку України. *Відповідальна економіка*. 2010. Вип. 2. С. 32-35.
5. Мартюшева О.О. Проекти концепції сталого розвитку України: можливість їх вдосконалення та застосування. Аналітична записка [Електронний ресурс]. URL : <http://www.niss.gov.ua/articles/1566/>.
6. Марушевський Г.Б. Інституційні проблеми державного управління збалансованим розвитком в Україні. *Державне управління: теорія та практика*. 2013. № 2. С. 14-23.
7. Тихонов А.Г., Гребенюк Н.В., Тихоненко О.В., Феденко В.П. Наукові засади сталого розвитку землекористування: принципи, індикація, показники *Землевпорядкування*. 2002. № 2. С. 13-21.

-
8. Meadows D.H., Meadows D.L., Randers J., Behrens III W.W. The Limits to Growth: a report for the Club of Rome's project on the predicament of mankind, Universe Books, 1972.

References

1. Vasiutkina, N.V. (2014). Upravlinnia stalym rozvytkom pidpryemstv: teoretyko-metodolohichnyj aspekt [Management of sustainable development of enterprises: theoretical and methodological aspect]. Lira-K. Kyiv. Ukraine.
2. Veblen, T. (1984). Teorija prazdnogo klassa. Progress. Moscow. Russia.
3. Holovinov, O.M. (2011). «The state as an institution for sustainable development of the national economy». *Ekonomichnyj visnyk Donbasu*. no. 1 (23). pp. 211-217.
4. Zaiets', I. (2010). «On institutional support for sustainable development of Ukraine». *Vidpovidal'na ekonomika*. issue. 2. pp. 32-35.
5. Martiusheva, O.O. (2014). «Draft concepts of sustainable development of Ukraine: the possibility of their improvement and application». *Analitichna zapyska*. Available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/1566/>.
6. Marushevs'kyj, H.B. (2013). «Institutional problems of public administration of balanced development in Ukraine». *Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka*. no. 2. pp. 14-23.
7. Tykhonov, A.H., Hrebenuk, N.V., Tykhonenko, O.V., Fedenko, V.P. (2020). «Scientific principles of sustainable land use development: principles, indication, indicators». *Zemlevporiadkuvannia*. no. 2. pp. 13-21.
8. Meadows, D.H., Meadows, D.L., Randers, J., Behrens III, W.W. (1972). The Limits to Growth: a report for the Club of Rome's project on the predicament of mankind, Universe Books.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2020 р.